

ALİ MƏKTƏBLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİ TƏLİMİNƏ MÜASİR TEKNOLOGİYANIN TƏTBİQİ ƏHƏMİYYƏTİ*

Mahirə Hüseynova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

filologiya elmləri doktoru, professor

<https://ORCID.org:/0000-0002-5135-1666>

huseynova.mahira@yandex.ru

Xülasə

Pedaqoji kadr hazırlığında Avropa təhsil sisteminin araşdırılması və beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan yeni məzmunlu təhsilin Azərbaycanda pedaqoji yönümlü universitet və kolleclərin pedaqoji fakültələrində texniki vasitələrin tətbiqinin olduqca böyük rolu vardır. Texnoloji vasitələrdən Azərbaycan dili fənninin tədrisi prosesində istifadə istər müəllimlərdə, istərsə də tələbələrdə fundamental texnoloji bilik bazası yaradır. Texnoloji biliyin əhəmiyyətini və məsuliyyətini dərk edən pedaqoq təlim prosesində böyük təmkinlə, düşünülmüş və planlı şəkildə iş aparmağı hərtərəfli bacarmalıdır. Azərbaycan dili təliminə texnoloji vasitələrin və ondan əldə edilən bilik bazasının tətbiqi tədris üçün ən optimal forma olub, dil təliminin səmərəliliyini artırmağa xidmət göstərir. Məlumdur ki, tələbələrdə sürətli qavrama qabiliyyəti tam şəkildə formalaşmış olur, hətta elə istedadlı tələbələr də olur ki, onların təfəkkürü pedaqogikanın nəzərdə tutduğu sürətini də keçir. Tələbənin belə inkişaf sürətinə çatmaq, onun təfəkkür diapazonunun hər cəhətinə fikir vermək, intellektual inkişafının önəmli tərəflərini izləmək müəllimdən böyük məsuliyyət tələb edir..

Açar sözlər: texnoloji bilik bazası, tələbə və müəllimlərin texnoloji vasitələrə yanaşma tərz, universitet və kolleclərin dil təlimi proqramının tələbləri.

THE IMPORTANCE OF THE APPLICATION OF MODERN TECHNOLOGY TO TEACHING THE AZERBAIJANI LANGUAGE IN HIGHER SCHOOLS

*Bu iş Azərbaycan Elm Fondunun maliyyə dəstəyi ilə yerinə yetirilmişdir – **Qrant № AEF – MCG -2022-1 (42)-12/12/5-M-12**

Mahira Huseynova
Azerbaijan State Pedagogical University

Abstract

In the training of pedagogical staff, the study of the European education system and the application of technical tools in the pedagogical faculties of pedagogically oriented universities and colleges in Azerbaijan have a very important role in the study of the new content of education based on international experience. The use of technological tools in the process of teaching the subject of the Azerbaijani language creates a fundamental technological knowledge base for both teachers and students. A pedagogue who understands the importance and responsibility of technological knowledge must be able to conduct work in the training process with great restraint, thoughtfully and planned. The study of the technological tools for learning the Azerbaijani language and the knowledge base obtained from it is the most optimal form for teaching and serves to increase the efficiency of language learning. It is known that the ability of fast perception is fully formed in students, and there are even such talented students that their thinking exceeds the speed envisaged by the pedagogy. Achieving the student's speed of development, paying attention to every aspect of his thinking range, monitoring the important aspects of his intellectual development requires a great responsibility from the teacher. For this reason, it is said that the importance of the teacher's training methods is to satisfy the student's need to know everything, to train him more on technical tools.

Key words: technological knowledge base, students' and teachers' approaches to technological tools, university and college language training program requirements.

**ЗНАЧИМОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО
ЯЗЫКА В ВЫСШИХ ШКОЛАХ**

Махира Гусейнова
Азербайджанский государственный педагогический университет

Резюме

В подготовке педагогических кадров очень важную роль играет изучение европейской системы образования и применение технических средств на педагогических факультетах педагогически ориентированных университетов и колледжей Азербайджана, изучение нового содержания образования на основе международного опыта. Использование технологических инструментов в процессе преподавания предмета азербайджанского языка создает фундаментальную базу технологических знаний как для преподавателей, так и для учащихся. Педагог, понимающий важность и ответственность технологических знаний, должен уметь вести работу в учебном процессе сдержанно, вдумчиво и планомерно.

Изучение технологических средств для изучения азербайджанского языка и полученной на его основе базы знаний является наиболее оптимальной формой обучения и служит повышению эффективности изучения языка. Известно, что способность быстрого восприятия у учащихся полностью сформирована, и есть даже такие талантливые ученики, что скорость их мышления превышает предусмотренную педагогикой скорость. Достижение такой скорости развития ученика, уделяющего внимание всем сторонам диапазона его мышления, отслеживанию важных сторон его интеллектуального развития требует от учителя большой ответственности. По этой причине говорят, что важность методов обучения учителя заключается в удовлетворении потребности ученика знать все, в большей степени обучать его техническим средствам.

Ключевые слова: база технологических знаний, подход студентов и преподавателей к технологическим инструментам, требования к программам языковой подготовки университетов и колледжей.

Giriş / Introduction

Ali məktəb və kolleclərin Azərbaycan dili tədrisində ənənəvi təlim metodları, vasitələri və onun təşkilati formalarına Avropa təhsilinin tələbləri prizmasından yanaşmaq təlimin səmərəliyini, optimallığını, effektivliyini təmin edən ən yeni priyomlardanıdır. Hər şeydən əvvəl inkişaf etmiş ölkələrin təlim metod və üsullarının Azərbaycan ali təhsil müəssisələrinə tətbiqi 30 ildən çoxdur ki, tədris prosesində sınaqdan keçirilmiş, ondan yaradıcılıqla istifadə yolları təkmilləşdirilməlidir. Azərbaycan dili tədrisində texnoloji vasitələrlə çalışarkən məşğələlərdə təlim metodlarını, üsullarını tez-tez növbələşdirmək, didaktik və

texniki materiallardan istifadə etmək lazım gəlir. Bəzən təlim bütövlükdə texniki vasitələrdən istifadə, bəzən isə didaktik materiallardan faydalanma üzərində qurulmalıdır. Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan dilinin tədrisində müəllim əsas sima olmaqla bərabər, o, öz psixologiyasını təlimin gedişi prosesinə tam uyğunlaşdırmalı, yeni təlim, təkmilləşdirilmiş təlim sisteminə alışdırılmalıdır. Texnologiyadan effektiv istifadə edə bilmək üçün müəllim ilk növbədə texnoloji pedaqoji məzmun biliyinin ən önəmli cəhətlərini mənimsəməli və onları tələbələrə də dərinləndirən öyrətməlidir.

Texnoloji-pedaqoji məzmun biliyi adından göründüyü kimi, bir neçə bilik növünün birləşməsi və yaxud da texnologiya, məzmun pedaqogikanın mentalaşması, yəni başa düşülməsi, səmərəli tətbiq edilməsidir [Hamilton, 2015:122; Holky, 2012:47]. Bu pedaqoji yönümdən yanaşdıqda müəllim hər hansı bir leksik vahid götürür və həmin sözün texnoloji vasitələrdə (internet saytlarında) necə əks olunduğunu tələbələrə tapşırır. Aydın məsələdir ki, tələbələr internet resurslarından həmin sözü tez və sürətlə tapacaqlar. Sürətli tapımdan sonra müəllim həmin sözün məzmun, mənasının açılmasını, yaxud da internet resurslarındakı anlamını tələbədən tələb etməli, ona pedaqoji üsul və priyomlarla yanaşmalı, həmin sözün qohum və müxtəlif sistemli dillərdə işlənilib-şəkilənməsi tərəflərinə tələbənin diqqətini yönəltməlidir. Belə olan təqdirdə müəllim bir söz vasitəsilə tələbəni üç əsas biliyə sahibləndirmiş olur: 1) texnoloji avadanlığa yanaşma; 2) müəyyən bir sözün məzmun və forması haqqında bilik əldə etmək; 3) həmin biliyin hansı pedaqoji metodla öyrənilməsi. Belə təlim üsuluna yiyələnməklə tələbə müstəqil şəkildə müəyyən bir sözün lüğətini də tərtib etmək vərdişlərinə tədricən yiyələnir. Məsələn, dərslərin birində qədim bir türk sözünün lüğətini internet vasitəsilə tələbəyə tərtib etdirməyi tapşırdım. Nigar adlı tələbə texniki vasitələrdən istifadə edərək 15 dəqiqə ərzində həmin sözün lüğətini belə tərtib etdi: “Ağçu” – Azərbaycan, türk, altay, qaraqalpaq, qırğız, tatar dillərində: “Ağçe” – türk dilində; “akça”- çuvaş dilində; “ağça” sözü göstərilən dillərin hamısında “pul, qəpik” mənasında işlənir. Müxtəlif sistemli dillərdən olan ingilis dilində bu söz “money, copek” şəklində işlənir. Məsmə adlı tələbəyə “ağa” sözünü kompüter vasitəsilə tapmağı və onun türkcələrdə işlənmə forması və mənasını müəyyənləşdirməyi tapşırdım, o da 15 dəqiqə ərzində həmin sözü belə aşkara çıxardı: “Ağa” – Azərbaycan, türk, özbək, tatar, qırğız, qazax, noqay, qaraqalpaq, qaqauz dillərində “böyük qardaş, dayı, ata, baba”, “mülkədar, varlı”, “cənab, sahib, böyük” mənalarında işləndiyini müəyyənləşdirdi. Bu sözün ingilis dilində “elder, brother, father” formasında

işləndiyini də kompüter vasitəsilə üzə çıxardı. Eyni zamanda digər tələbələrə də “arxa, art, adur, abısqa, abra, acı, ac, ad, adaz, adam, ağac, ağı, al, ağız, axta, ağıl, alaçıq, alan, alaza, alay” və s. sözlərin internet resursu vasitəsilə lüğətini tərtib etməyi tapşırdım. Tələbələr qısa zaman kəsiyində 15-20 dəqiqə həmin sözlərin ayrı-ayrılıqda qohum dillərdə və eyni zamanda müxtəlif sistemli dillərdə işlənən forma və mənalarını təyin etdilər.

Tələbələrin qısa zamanda, yəni bir dərs məşğələsində operativ və gərgin axtarışları sayəsində onların əldə etdikləri materiallar birləşdirilir, beləliklə də “u” hərfi ilə başlayan qədim və müasir türkcələrin ortaqlığı üzə çıxarılaraq, qısa sözlüyü yaratmalarına nail olunur. Tələbələrin dili yaxşı mənimsəmələri xeyli dərəcədə onların kompüter bacarıqlarından və bu bacarıqları nə dərəcədə dil təlimi vərdişlərinə çevirmələrindən çox asılıdır. Tələbələrin texniki vasitələrdən istifadə etmək bacarıqlarının, aydın məsələdir ki, bünövrəsi əsasən tam orta məktəblərdə qoyulur və iş ali məktəbdə daha da inkişaf etdirilir. Ona görə də ali məktəb tələbələrinə proqram və metodiki tələblərə uyğun olaraq texniki bacarıqları da yüksəltmək və bir növ vərdişə çevirmək olduqca vacibdir. Bu məqsədlə tədris prosesində dil təliminin müxtəlif problemlərinə daha dərinə və hərtərəfli şəkildə yanaşmaq üçün aşağıdakıları nəzərə almaq olduqca vacibdir:

1) sözlərin məna və formalarını internet resurslarından tapın və kollektiv şəkildə onların lüğətini tərtib edin. Burada tələbələrin tərtib etdikləri lüğətin quruluşuna müəllim ciddi fikir verməli, lüğətin tərtibi prinsipləri haqqında onları məlumatlandırmalıdır. Burada tələbələrin yol verdikləri nöqsanlara müəllim ciddi nəzarət etməli, onların aradan qaldırılması üçün elmi-nəzəri istiqamətdə məsləhətlərini verməlidir;

2) müəllim tələbəyə tövsiyə etməli və əməli şəkildə göstərməlidir ki, internetdən müəyyənləşdirdiyimiz hər hansı bir leksik vahidin ilkin kökünü tapın və onların qədim və müasir türkcələrdə və eyni zamanda müxtəlif sistemli dillərdə, yəni Dünya dil modelindəki forma və mənalarını göstərin. Burada tələbələrin apardıqları işi tapmaqla tələbələr ən çətin məsələlərdən asana doğru irəliləyir. Müəllim belə məsələləri tələbələrə tapşırmaqla təlimdə diferensial yanaşmaya daha çox üstünlük vermişdir. Tələbələrdə internetdən istifadə vərdişləri yaratmaqla, görülməli işin icra tempini daha da sürətləndirmək mümkündür;

3) texnoloji avadanlıqlardan istifadə də tələbələrə müstəqillik, sərbəstlik verilməsi təlimin keyfiyyətini yüksəldən ən mühüm üsullardan biridir. Bu

üsulları dil təlimində tələbələrə aşılamaq üçün Google Forms, Survey Monkey, Poll Everywhere kimi onlayn sorğu və səsvermə vasitələrindən istifadə edilməsini müəllim məsləhət görməlidir [Holky, 2013:41; Koehler, 2006:1032]. Dil təlimi prosesində interaktiv metoddan istifadə edilməklə əməkdaşlıq və kommunikasiya vasitələrindən olan “Skype”, “Facetime”, “Typewith” proqramlarından yararlanmaq təlimin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərən internet şəbəkələrindəndir [Pitler, 2014:156].

İnteraktiv təlim metodunu Azərbaycan dilinin tədrisində demək olar ki, bütün mövzuları tələbələrə öyrədərkən tətbiq etmək olar. Məsələn, interaktiv metod tətbiq etməklə hər hansı bir əsərin dilində işlənən sözlərin riyazi statistikasını aparmaq mümkündür. Təlimdə interaktiv metodun köməyi sayəsində Avropa dilçilik məktəblərində riyazi yolla hər hansı bir dildə konkret olaraq neçə sözün riyazi hesablamaları aparılmış və maraqlı elmi – nəzəri ümumiləşdirmələr əldə edilmişdir. Müəyyən internet şəbəkələrində əksini tapmış 50 minlik lüğətin materiallarındakı sözləri tezlik siyahısında düzsək, görürük ki, 15 ən çox işlənən söz istənilən məndəki sözlərin 25%-ni və 100 ən çox işlənən söz 85%-ni, 40000 söz isə istənilən mətnin 97,5%-ni təşkil edir. Bu hesablamalar istər öz dilimizin, istərsə də xarici dillərin tədrisini yenidən qurmaq, bu məqsədlə yazılan dərsliklərdə məhz daha çox işlənən sözlərdən istifadə etmək tələbini edir. Kompüter vasitəsilə statistik hesablamalar birmənalı şəkildə sübut etmişdir ki, yüksək işlənmə tezliyini ən qısa, daha qədim, morfoloji cəhətdən daha sadə və daha çox məna tutumu olan sözlər təşkil edir ki, bunları da tələbələrə mənimsətmək olduqca zəruri və vacibdir.

Ali məktəbin dil təliminə interaktiv metodun əlaqələndirmə modelinin tətbiq edilməsi səmərəli pedaqoji işlərin həyata keçirilməsində olduqca mühüm rol oynayır və bu model də adından göründüyü kimi, mövzulararası əlaqələndirmədən ibarət olur. Geniş mənada fənlərarası əlaqələndirmə kimi də bu modeli dəyərləndirmək olar, bu modeli də texniki vasitələrin köməyi ilə dil tədrisinə tətbiq etmək olar. Azərbaycan dilinin tədrisində sözlərin hər hansı məndə işlənmə intensivliyinin statistik yolla hesablanması tələbələrdə aldıkları nəticənin doğruluğunu sübut etmək bacarığı formalaşdırmaqla yanaşı, onların təsəvvürünü, diqqətini, yaddaşını, təfəkkürünü, mühakimə nitqini inkişaf etdirir, yaradıcı düşünmələrinə yaxından köməklik göstərir.

Nəticə / Conclusion

İnternet şəbəkə və proqramları əsasında Azərbaycan dilinin təlim tapşırıqlarını müəllim və tələbə vəhdətdə icra edərkən bu tapşırıqların yerinə

yetirilməsi üçün yüksək həvəs və bacarıq qabiliyyətlərini nümayiş etdirməlidirlər. Bunun nəticəsində yaranan idraki maraq tələbələrə əvvəlcədən qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün geniş imkanlar açır. Müəllimin təlimdə maksimum nəticə əldə etməsi tələbələrlə optimal əlaqənin olmasına –tələbə müəllim münasibətlərinin düzgün əlaqələndirilməsinə, idraki marağın yaradılmasına, məqsədin düzgün seçilməsinə, zəif və güclü tələbələrin internet resurslarından istifadə işinin eyni vaxtda təşkilinə daha çox yer verilməsini tələb edir.

Ədəbiyyat / References

1. Hamilton, E.R., Rosenberg, Y., Akçeoğlu, M. (2015). The Substitution Augmentation Modification Redefinition (SAMR) model: a Critical Review and Suggestion for its USE. – 192 p.
2. Nicky, Holkly (2012). Substitute or Redefine? Modern English Teacher – Volume 21 №3. – p.40-43.
3. Nicky, Holkly (2013). Mobile learning.– ENT journal. – p.80-84.
4. Koehler, M.J. (2006) Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framenkerq for Teacher Knowladge? 108 (6). – p.1017-1054.
5. Pitler, H., Hubbell, E.R. Kuhn, M. (2012). Using technology with Classroom Instruction that Works. – VA: ASCD. – 244 p.
6. Puentedura, R. (2014). Learning technology and the SAMR model. Goes, Precesses and practice (Blog post). – 163 p.

Məqalə tarixçəsi

<i>Daxil olub</i>	29.02.2024
<i>Qəbul edilib</i>	10.03.2024
<i>Nəşrə tövsiyə edib</i>	Adil Babayev
<i>filologiya elmləri doktoru, professor</i>	